

FINALNI IZVEŠTAJ

Projekat: DILS/ MPN

Credit broj: 7510-YF

Naslov konsultantske usluge:

“Analiza trenutnog stanja obuhvata obaveznog obrazovanja, uključujući decu koja nisu obuhvaćena obrazovnim sistemom i decu koja su prekinula školovanje, radi procene postojećih potreba i nacrtu mehanizama za dobijanje potpunog obuhvata”

Izvestilac:

Za Ministarstvo prosvete i nauke

**REQUEST FOR PROPOSALS
RS-DILS-7510YF-CS-CQ-09-B.1.3/MoE**

BACKGROUND

Studija je imala za cilj analizu stanja obuhvata obaveznog obrazovanja u Srbiji, uključujući decu koja nisu obuhvaćena obrazovnim sistemom i decu koja su prekinula školovanje, radi procene postojećih potreba i nacrtu mehanizama za dobijanje potpunijeg obuhvata.

Studija se sastojala iz dve faze i realizovana je u periodu od septembra 2010. do decembra 2011. godine. Izveštaj je pisan do juna 2012 godine, obuhvata 188 strana pisanog teksta i 5 aneksa (u obliku podataka i tabela iz istraživanja). U pisanje izveštaja uključeni su bili brojni spoljni saradnici i konsultanti, kao i stučnjaci iz Ministarstva prosvete i nauke.

Osnovne aktivnosti projekta kako bi se postigli definisani ciljevi bile su sledeće:

1. faza: **DESK istraživanje**. Pregled postojećih zakona i strateških dokumenata, studija i zvanične statistike, podataka Ministarstva prosvete i nauke, kako bi se identifikovale pouzdane informacije i otkrile one koje nedostaju u odnosu na pitanja pokrivenosti obaveznim obrazovanjem na nacionalnom i opštinskim nivoima.
2. faza: **Terenska istraživanja**. Terenska istraživanja se sprovode u izabranim opštinama kao i na nacionalnom nivou u cilju boljeg razumevanja razloga i mehanizama neuključivanja i ispadanja iz sistema obaveznog obrazovanja.
3. Definisanje preporuka u **izveštaju**

OPIS AKTIVNOSTI PROJEKTA

1. Prvu fazu studije čini DESK istraživanje koje se sastoji od pregleda postojećih zakona i strateških dokumenata, studija i zvanične statistike, podataka Ministarstva prosvete i nauke, u cilju identifikacije pouzdanih informacija i otkrivanja onih koje nedostaju u odnosu na pitanja pokrivenosti obaveznim obrazovanjem na nacionalnom i opštinskim nivoima.

U okviru DESK istraživanja postavljeni su sledeći specifični ciljevi:

Glavni cilj DESK istraživanja bila je analiza postojećih (sekundarnih) podataka s jedne strane i analiza pravnih akata sa druge, a sve kako bi se prikazali zvanični podaci vezani za osipanje (kako na republičkom, tako i na opštinskom nivou) i opisao pravni okvir u kojem se Drop Out odvija.

Drugi važan cilj DESK istraživanja bila je analiza postojećih indikatora pomoću kojih se prati obrazovni sistem u Srbiji i na lokalnom nivou, kao i problemi vezani za praćenje postojećih indikatora.

Treći cilj DESK istraživanja bilo je dolaženje do potpune definicije pojma osipanje (drop out). Kako bi se postigao konsenzus oko definicije Drop Out-a, na samom početku studije sprovedeni su intervjui i održan je jedan sastanak sa ekspertima iz različitih institucija, tokom kojih se diskutovalo o nekoliko tema. Naime, tokom intervjua i sastanaka njima je kratko predstavljen istraživački projekat, a zatim je

razgovarano na temu definicije Drop Out-a, potencijalnih faktora i mehanizama koji dovode do ove pojave, kao i mogućih načina da se problem predupredi ili barem redukuje. Tom prilikom razgovarano je sa sledećim eksperitima:

- U okviru pojedinačnih intervjuja: Tanja Ranković, SIPRU tim; Svetlana Marojević, UNICEF; Aleksandar Bucal, Filozofski fakultet; Jadranka Stojanović, Fond za otvoreno društvo
- U okviru ekspertske razgovora: Lola Vasić, direktor nevladine organizacije Mali princ; Andrijana Čolak, Centar za pava manjina; Stanislava Vučković, UNICEF; Zdenka Milivojević, Ministarstvo prosvete i nauke; Borislava Maksimović, Ministarstvo prosvete i nauke; Svetlana Marojević, UNICEF; Aleksandra Jović, UNICEF; Jadranka Stojanović, Fond za otvoreno društvo

Četvrti cilj DESK istraživanja bio je odabir opština u kojima će se sprovesti dubinsko terensko istraživanje. U okviru projekta bilo je planirano da se izabere 10 tipičnih opština u kojima bi se istraživanje sprovedo detaljnije, kroz razgovore i fokus grupe sa relevantnim akterima. Kriterijumi za odabir opština kao i sam proces odabira sprovedeni su u saradnji sa Ministarstvom prosvete i nauke. Ideja vodilja tokom izbora bila je da se uključe opštine koje imaju visoku stopu dece koje nisu obuhvaćene PPP-om ili veliki broj dece koja prestaju sa obrazovanjem u osnovnoj školi, ali tako da se opštine među sobom razlikuju po (pretpostavljenim) ključnim faktorima koji do ovih pojava dovode, kako bi se rasvetlili različiti mehanizmi delovanja važnih činilaca.

Tako je na osnovu indikatora obuhvata PPP-om, procenjenog obuhvata osnovnom školom od strane Ipsosa i niza različitih socio-ekonomskih pokazatelja (visina prosečne plate, kupovna moć građana, gustina naseljenosti opštine, broj predškolskih ustanova, broja naselja bez predškolske ustanove, broja naselja bez osnovne škole, broja Roma i izbeglih i raseljenih lica i sl.) odabrano 10 opština po sedećim kriterijumima: Negotin (obuhvat PPP), Preševo (obuhvat PPP), Medveđa (buhvat OS), Stara Pazova (obuhvat OS), Kuršumljija (izolovana naselja), Sjenica (izolovana naselja), Kostolac (broj Roma), Beograd Zvezdara (broj Roma), Leskovac (broj Roma), Novi Beograd i Zemun (deca ulice). Još 4 opštine su na sugestiju Ministarstva prosvete i nauke izabrane kao primeri dobre prakse: Prokuplje, Bor, Kragujevac i Subotica. Primeri dobre prakse u ovim opštinama odnosili su se na njihov veliki napredak u povećanju obuhvata u poslednjem periodu, dobru saradnju među institucijama, kao i generalno visok procenat obuhvata i nizak procenat osipanja. Pored ovih 14 opština, Beograd-gradski nivo je posebno analiziran kako bi se bolje razumelo funkcionisanje gradskih službi.

Peti cilj DESK istraživanja bio je identifikacija različitih scenarija za Drop Out, odnosno različitih mehanizama koji dovode do toga da neko dete ne bude obuhvaćeno PPP-om, ne pođe u osnovnu školu ili je napusti pre završetka. Rezultati analize sekundarnih podataka i postojeće literature doveli su do 14 različitih scenarija u medjusobnoj interakciji, koji su u drugoj fazi studije detaljno istraživani: Neposredovanje dokumenata ili neadekvatna dokumentacija; Nedovoljno poznavanje jezika; Izolovana naselja; Neorganizovan prevoz; Odlazak u inostranstvo; Sezonski poslovi; Disfunkcionalna porodica; Deca koja ekonomski doprinose porodici; Prerana udaja/rođenje detet a/ "čuvanje za brak"; Dete sa

invaliditetom; Dete sa intelektualnim teškoćama razvojem; Dete sa problemima u ponašanju; Diskriminacija; Odbijanje deteta/neprepoznavanje važnosti obrazovanja od strane roditelja

2. Drugu fazu studije čine **terenska israživanja**, koja su se sprovodila u izabranim opštinama kao i na nacionalnom nivou. U okviru ove faze izvedeno je pet istraživanja.

2.1. Evaluacioni upitnik je primenjen kako bi se dobile/ proverile informacije o situaciji u vezi sa obuhvatom obrazovnog sistema u svakoj pojedinačnoj opštini. Upitnik je poslat svim opštinama u Srbiji. Pozitivan odgovor dobijen je od 149 opština. Dve su ključne osobe iz lokalne samouprave koje su dostavljale relevantne informacije: Načelnik za društvene delatnosti ili druga osoba u opštini zadužena za pitanje obrazovanja; Prosvetni inspektor; U 89 opština samo jedna od ove dve osobe odgovorila je na evaluacioni upitnik, a u 60 opština obe osobe su dostavile informacije o situaciji na lokalnu. U svakoj opštini, navedene osobe su davale informacije o važnim indikatorima koji su, zajedno sa pokazateljima dobijenim u okviru DESK istraživanja, poslužili za odabir 10 opština u kojima se sprovodilo detaljno istraživanje.

2.2. Cilj polustrukturisanih intervju je bio dolaženje do detaljnijih informacija o procedurama za praćenje dece od njihovog rođenja pa sve do uključivanja u PPP/ školu i opisa svih značajnih učesnika/ institucija, kao i postavljanje hipoteza o faktorima i mehanizmima koji dovode do nižeg obuhvata i osipanja. Ukupno je urađeno 82 polustrukturisanih intervju u 14 opština i u gradu Beogradu. Posebna pažnja je posvećena pribavljanju informacija o deci koja nisu obuhvaćena obrazovnim sistemom a pripadaju osetljivim grupama, poput Roma, dece sa teškoćama u razvoju, izbeglih i raseljenih lica i dr.

Ključne osobe bi, sudeći prema poziciji koju zauzimaju i poslu kojim se bave, trebalo da budu veoma dobro informisani o obuhvatu obrazovnim sistemom u datoj opštini. Stoga su birani sledeći sagovornici:

- Predstavnicima opštine: Načelnik za društvene delatnosti ili druga osoba u opštini zadužena za pitanje obrazovanja; Prosvetni inspektor; Romski koordinator
- Predstavnicima sistema obrazovanja: Direktori škola i predškolskih ustanova; Stručni saradnici (psihologe i pedagoge) koji rade u školama i predškolskim institucijama; Pedagoški asistenti; Predstavnicima školskih uprava; Predstavnicima interresorne komisije (IRK-a)
- Predstavnicima zdravstvenog sistema: Zdravstveni radnici u domovima zdravlja: lekari, defektolozi; Romski zdravstveni medijatori
- Predstavnicima sistema socijalne zaštite: Socijalni radnici iz Centra za socijalni rad na opštinskom i gradskom nivou
- Predstavnicima nevladinog sektora: Predstavnicima Crvenog krsta; Predstavnicima nevladinih organizacija koje se bave decom, Romima i drugim vulnerabilnim grupama; Predstavnicima iz različitih udruženja (savez slabovidnih i slepih, udruženje osoba sa invaliditetom)

2.3. Studije slučaja dece ispale iz obrazovnog sistema imale su fokus na ispitivanje uzroka i mehanizama po kojima se odvijaju procesi neuključivanja ili napuštanja obrazovnog sistema. Kroz studije slučaja došlo se do podataka o ključnim tačkama u kojima se važeće procedure koje bi trebalo da obezbede pun obuhvat, pokazuju neadekvatnim. Studije slučaja sprovedene su kroz više intervju sa ključnim osobama za obrazovanje (konkretnog) deteta – roditeljima, školskim psihologom ili pedagogom, romskim asistentima, nastavnicima i drugim relevantnim akterima obrazovnog procesa. Ukupno je urađeno 17 studija slučaja.

2.4. Upitnik za roditelje i decu: intervju licem-u-lice sa roditeljima i decom koja nisu obuhvaćena obrazovnim sistemom ili su ga u nekom trenutku napustila. Ukupno je urađeno 1085 anketa u 1025 domaćinstava, budući da je u 60 domaćinstava anketa urađena sa više dece koja nisu uključena u obavezni obrazovni sistem. Anketom su obuhvaćeni roditelji koji pripadaju romskoj etničkoj skupini, zatim roditelji iz ruralnih krajeva, roditelji dece sa teškoćama u razvoju, članovi siromašnih porodica i dr.

Ovakav pristup omogućio je opisivanje i razumevanje dece različitih profila, koja nisu obuhvaćena ili su napustila osnovno obrazovanje i to kroz analizu njihovih ličnih i porodičnih karakteristika i utvrđivanje barijera koje su mogle dovesti do toga da deca ne krenu ili napuste školovanje. U ovaj deo istraživanja bili su uključeni i predstavnici relevantnih nevladinih organizacija, obrazovni medijatori, pedagoški asistenti, budući da je procenjeno da uspeh intervjuisanja i kvalitet prikupljenih informacija u najvećoj meri zavisi od stepena poverenja članova porodica iz ugroženih grupa.

U istraživanju su primenjene 4 kvote: Dete nije upisalo ili je napustilo PPP - Dete iz romskog naselja: planirano minimum 100 domaćinstava, urađeno 136; Dete nije upisalo ili je napustilo PPP - Dete iz ne-romske porodice: planirano minimum 40 domaćinstava, urađeno 48; Dete nije upisalo ili je napustilo osnovnu školu - Dete iz romskog naselja: planirano minimum 800 domaćinstava, urađeno 826; Dete nije upisalo ili je napustilo osnovnu školu - Dete iz ne-romske porodice: planirano minimum 70 domaćinstava, urađeno 75

2.5 Fokus grupe su realizovane sa ključnim osobama: ŠKOLA – direktori škola, razredne starešine, školski psiholozi i pedagozi (PP služba), članovi saveta roditelja, članovi učeničkog parlamenta (makar 1 osoba na jednoj fokus grupi); PPP – direktori predškolskih ustanova, vaspitači, saradnici, psiholozi i pedagozi (PP služba); PEDAGOŠKI/ROMSKI ASISTENTI; ŠKOLSKA UPRAVA – predstavnici regionalne školske uprave, načelnici ili prosvetni savetnici; LOKALNA SAMOUPRAVA - predstavnici lokalne samouprave: prosvetni inspektori, načelnici sektora za društvene delatnosti, predstavnici sektora matične slušbe; IRK – predstavnici interresorne komisije; ZDRAVSTVENI MEDIJATORI – jedino ukoliko u opštini nema zdravstvenih medijatora, zdravstveni radnici u Domu zdravlja koji obavljaju obavezni sistematski pregled za upis u školu i koji su na neki način uključeni u sistem obaveštavanja; CENTAR ZA SOCIJALNI RAD - socijalni radnici iz sentra za socijalni rad; NGO - predstavnici NGO sektora koji rade s Romima i drugim vulnerabilnim grupama;

Ukupno 18 fokus grupa je urađeno u 14 opština i gradu Beogradu. Tabela 1 prikazuje raspored fokus grupa po scenarijima.

Tabela 1: Raspored fokus grupa po scenarijima

Broj fokus grupa	Opština	Tema studije slučaja
1	Medveđa	obuhvat OS
1	Stara Pazova	obuhvat OS
1	Kuršumlija	izolovana naselja
1	Sjenica	izolovana naselja
1	Kostolac	Romi
1	Zvezdara BGD	Romi
2	Leskovac	Romi
1	Negotin	Obuhvat PPP
2	Bor	Obuhvat PPP Primer dobre prakse
1	Preševo	Obuhvat PPP
1	Prokuplje	Primer dobre prakse
2	Kragujevac	Primer dobre prakse
1	Subotica	Primer dobre prakse
1	Novi Beograd/Zemun BGD	Deca ulice
1	Beograd	Deca s invaliditetom
Ukupno 18 fokus grupa		

3 specifična cilja fokus grupa su: Proveravanje informacija dobijenih kroz polustrukuisane intervjuue o procedurama u vezi drop outa koje se sprovode na lokalnu i saradnju među institucijama; Dobijanje dodatnih informacija i reakcija relevantnih aktera na predstavljene studije slučaja; Testiranje prepreka napravljenih na osnovu prethodnih faza istraživanja.

Tabela 1: Aktivnosti koje su sprovedene

Ispitanici	Veličina uzorka	Metod	Realizacija
Načelnik za društvene delatnosti ili druga osoba u opštini zadužena za pitanje obrazovanja; Prosvetni inspektor	149 opština	Evaluacioni upitnik	Januar, Februar 2011
Opštinski zvaničnici koji su zaduženi za obrazovanje; direktori škola i predškolskih ustanova; socijalni radnici iz Centara za socijalni rad; predstavnici crvenog krsta, NGO koje rade sa decom i romskom populacijom; zdravstveni radnici –	82 ispitanika	Polustrukturisanih intervjuua	Maj, Jun 2011

pravnici, pedijatri, medicinske sestre ili romski zdravstveni medijatori			
Roditelji i deca koja nisu išla u škole ili su ispala iz sistema osnovnog obrazovanje	1085 ispitanika	Strukturirani upitnici, intervjui licem u lice	Juli, Avgust 2011
Školski psiholozi, članovi školskih saveta roditelja, direktori školskih i predškolskih institucija, razredne starešine, romski asistenti, organi lokalne samouprave, zdravstveni radnici, socijalni radnici iz centra za socijalni rad, predstavnici crvenog krsta, NGO koje se bave vulnerabilnim grupama	18 fokus grupa	Vodič za razgovor	Septembar, Oktobar 2011
Ključni akteri selektovanih slučajeva (roditelji, deca, socijalni psiholozi, romski asistenti, ili drugi relevantni akteri)	17 studija slučaja	Dubinski intervjui sa osobama koje su bile uključene u školovanje selekcionirane dece (koja su napustila školovanje ili nikad nisu ni upisala)	Juni, Juli 2011
Izveštaj			Juli 2011 / Juni 2012

Finalni produkt nastao iz primenjene metodologije je:

Izveštaj o Drop outu (ukupno 188 strana); plus 5 aneksa (detaljni tabelarni prikaz prikupljenih podataka).

Elektronska verzija poslata DILS MPN, štampana verzija dostavljena (4 primerka).

Osnovni sadržaj izveštaja preveden na engleski i elektronska verzija dostavljena MPN DILS

PODNOŠILAC IZVEŠTAJA
IPSOS Strategic Marketing
Doc. Dr. Jasna Milošević